

RUTA
SEPETYS

TARP PILKŲ
DEBESŲ

JAU IR KINO FILMAS

Alma littera

Kovo 22-oji. Šešioliktabasis mano gimtadienis. Pamirštas gimtadienis. Mama su Jonu anksti išėjo į darbą. Nė vienas neprisiminė manęs pasveikinti. O ko gi aš tikėjausi – pokylio? Mes beveik nebeturėjome ko valgyti. Mama viską, ką galėjo, išmainė į pašto ženklus, norėdama pasiųsti dar kelis laiškus tėčiui. Neketinau mamai nieko priminti. Ji nežmoniškai susigraužtų, kad pamiršo. Prieš mėnesį jai užsiminiau, kad praėjo senelės gimtadienis. Ji kelias dienas paskui jautėsi kalta. Juk, šiaip ar taip, kaip galėjusi pamiršti savo motinos gimtadienį?

Visą dieną kroviau malkas ir vaizdavausi, kokį vakarėlį surengtume, jei dar tebebūtume Lietuvoje. Klasės draugai ir mokytojai tikrai pasveikintų mane su gimtadieniu. Visi namiškiai išsidabintų pačiais gražiausiais drabužiais. Tėčio draugas mus nufotografuotų. Nueitume į kokį nors prašmatnų Kauno restoraną. Ši diena tikrai būtų nepaprasta, ypatinga. Joana atsiųstų man dovaną.

Prisiminiau pereiną savo gimtadienį. Tėtis susivėlino ateiti į restoraną. Pasiskundžiau jam, kad nieko negavau iš Joanos. Pastebėjau, kaip paminėjus pusseserės vardą jis keistai sustingo.

– Ji turbūt labai užsiėmusi, – trumpai burbtelėjo.

Stalinas atėmė iš manęs ir namus, ir tėtį. O dabar dar – ir gimtadienį. Sunkiai vilkdama kojas per pusnis, slinkau po darbo atgal. Stabtelėjau pasiimti davinio. Jonas irgi stovėjo eilėje.

– Greičiau! – paragino jis mane. – Ponia Rimienė gavo laišką iš Lietuvos. Jis labai storas!

– Šiandien? – paklausiau.

– Taip! – šuktelėjo jis. – Pasiskubink! Susitinkam plikio trobelėj!

Eilė prie duonos judėjo vėžlio žingsniu. Prisiminiau, kaip aņsyk ponia Rimienė gavo laišką. Kaip šilta tada buvo prisigrūdusioje jos trobelėje! Kažin, ar šįkart Andrius irgi ateis?

Pasiėmiau davinį ir paknopstom nukūriau per sniegus į plikio trobelę. Ten visi jau spietėsi į krūvą. Pamačiau Joną ir priėjau prie jo.

– Ką praleidau? – paklausiau pašnibždomis.

– Tik šitai, – atsakė jis.

Minia persiskyrė. Pamačiau viduryje mamą.

– Su gimtadieniu! – staiga sušuko visi.

Man sugniaužė gerklę.

– Su gimtadieniu, brangioji! – šuktelėjo mama ir tvirtai mane apkabino.

– Su gimtadieniu, Lina! – prisijungė ir Jonas. – Negi manei, kad pamiršom?

– Tikrai. Pamaniau, jog pamiršot.

– Ne, nepamiršom, – spausdama mane glėbyje, patikino mama.

Apsidairiau, kur Andrius. Jo nebuvo.

Kartu susėdome suvalgyti savo davinio. Žilagalvis ponas, kuris vis sukdamo laikrodį, prisiminė, kaip šventė savo šešioliktąjį gimtadienį. Ponia Rimienė papasakojo, kokį sviestinį kremą

sukdavo tortams papuošti. Atsistojusi ji suvaidino, kaip spaudžianti dubenį sau prie klubo ir įnirtingai plakanti kremą šluotele. Kremas. Prisimčiau, koks tirštas ir saldus jis būna...

– Mes paruošėm tau dovaną, – pasakė Jonas.

– Dovaną? – nustebau.

– Na, tik neįvyniojom, bet dovana tikra, – patvirtino mama.

Ponia Rimienė įteikė man ryšeljį. Ten buvo bloknotas ir pieštuko galiukas.

– Oi, ačiū! Iš kur gavot? – apstulbau.

– Mes paslapčių neišduodam, – nusijuokė mama. – Popierius liniuotas, bet kitokio neradam.

– Vis tiek puiku! – džiūgavau. – Koks skirtumas, kad liniuotas!

– Tiesiau paišysi, – vyptelėjo Jonas.

– Turėsi nupiešti ką nors šio gimtadienio atminimui. Juk jis – šešioliktas. Netrukus viskas beliks tik prisiminimas, – tarė mama.

– Prisiminimas, kurgi ne! Na, pakaks čia linksmintis. Drožkit lauk! Aš pavargau, – suniurzgė plikis.

– Ačiū, kad suteikėt pastogę mano gimtadienio vakarėliui, – padėkojau jam.

Jis išsiviepė ir sumojavo rankomis, gindamas mus visus pro duris.

Susikabinę už parankių, patraukėme Juliuškos trobelės link. Užverčiau galvą į apniukusį dangų. Matyt, bus dar sniego.

– Lina! – Iš už plikio trobelės netikėtai išniro Andrius.

Mama su Jonu tik pamojo ir patraukė tolyn be manęs.

– Sveikinu su gimtadieniu, – tarė man Andrius.

Žengiau prie jo.

– Iš kur sužinojai?

– Jonas pasakė.

Jo nosies galiukas buvo ryškiai raudonas nuo šalčio.

– Juk galėjai užėti į vidų, pats žinai, – papriekaištavau.

– Žinau.

– Gal išsiaiškinai, ką reiškia tas žodis byloje? – paklausiau.

– Ne, aš ne dėl to atėjau. Norėjau... įteikti tau štai ką. – Andrius ištraukė kažką sau iš už nugaros. Tas daiktas buvo įsuktas į audeklą. – Su gimtadieniu!

– Atnešei man dovaną? Oi, ačiū! O aš net nežinau, kada tavo gimtadienis...

Paėmiau iš jo ryšelį. Andrius jau rengėsi eiti.

– Ne, palauk. Prisėskim, – pasiūliau, rodydama jam priešais trobelę numestą rąstgalį.

Susėdome greta vienas kito. Andrius iš netikėtumo suraukė kaktą. Išvyniojau dovaną ir pažvelgiau į jį.

– Aš... nė nežinau, ką pasakyti, – sumikčiojau.

– Sakyk, kad patinka.

– Bet man tikrai patinka!

Taip, man patiko. Tai buvo knyga. Dikensas.

– Čia ne „Pikviko užrašai“. Juk tą surūkėme, ar ne? – jis nusijuokė. – Čia „Dombis ir sūnus“. Vienintelė Dikensso knyga, kurią sugebėjau gauti. – Jis papūtė į savo pirštinėtas rankas ir patrynė jas vieną į kitą. Šiltas jo kvapas tarsį dūmai kamuoliais sklido žvarbiame ore.

– Nuostabu! – pasakiau ir atverčiau knygą. Spausdinta buvo rusiškai.

– Taigi dabar tau teks išmokti rusiškai, jeigu norėsi perskaityti savo dovaną, – tarė jis.

Nudaviau besiraukanti.

– Iš kur ją gavai?

Jis tik giliai įkvėpė ir papurtė galvą.

– Oho! Tai gal iškart sunaudojam sukutinėms?

– Gal, – nutęsė jis. – Bandžiau ir pats paskaityti, – jis apsimestina nusižiovavo.

Nusijuokiau.

– Ką gi, Dikensas iš pradžių tikrai gali pasirodyti nuobodokas... – Žiūrėjau į knygą sau ant kelių. Vyno spalvos viršelis buvo kietas ir glotnus. Pavadinimas buvo įspaustas auksinėmis raidėmis. Knyga atrodė nuostabiai – tikrų tikriausia dovana! Puikėnė dovana negalėjau tikėtis. Staiga tikrai pasijutau švenčianti savo gimtadienį.

Pažvelgiau į Andrių.

– Ačiū, – pasakiau ir pirštinėtais delnais suėmiau jo skruostus. Tada prisitraukiau jo veidą artyn ir pabučiavau. Jo nosis buvo ledinė, bet lūpos – šiltos, o oda maloniai kvepėjo. Manyje kažkas suspurdėjo. Atšlijau, vis tebežiūredama į jo gražų, vyrišką veidą, ir pamėginau atgauti kvapą. – Tikrai, labai labai ačiū! Tai nepaprasta dovana.

Andrius irgi lyg netekęs žado tebesėdėjo ant rąstgalio. Aš pakilau.

– Lapkričio dvidešimtą, – pasakė jis.

– Kas?

– Mano gimtadienis.

– Gerai, prisiminsiu. Labanakt, – tariau ir apsisukusi nuėjau. Pradėjo snigti.

– Tik nesurūkyk visos iš karto, – išgirdau sau už nugaros.

– Ne, nesurūkysiu, – šūktelėjau per petį, spausdama prie krūtinės savo lobį.

Mes nukapstėme patišusį sniegą, kad saulės spinduliai pasiiektų būsimą bulvių lysvelę. Kaip rodė ant kolchozo kontoros sienos pritaisytas termometras, oro temperatūra jau buvo pakilusi laipsnį kitą virš nulio. Aš išdrįsau atsisagstyti pal tą.

Mama visa išraudusi įpuolė į trobelę, drebančia ranka gniauždama voką. Tai buvo laiškas nuo mūsų ūkvedės pusseserės, kuri sutartiniu būdu pranešė mamai, kad tėtis gyvas. Ji čiupo mane į glėbį, be paliovos kartodama „taip“ ir „ačiū Dievui“.

Laiške nebuvo užsiminta, kur jis yra. Nenuleidau akių nuo mamos kaktoje, tarp antakių, įsirėžusios raukšlės – ji atsirado nuo tada, kai mus išvežė. Man atrodė nesąžininga ilgiau nuo jos slėpti. Užtat pasakiau mamai, kad mačiau mūsų bylą ir kad tėtis yra Krasnojarske. Iš pradžių ji labai supyko, kam taip rizikavau, bet per paskesnes keletą dienų visa tarsi atsitiesė, o balse pasigirdo džiugesio gaidelės.

– Jis susiras mus, mama, tikrai susiras! – kartojau, galvodama apie tą beržo gabalėlį, kuris dabar jau pakeliui į Krasnojarską.

Lageryje prasidėjo šioks toks sujudimas. Iš Maskvos vienas po kito pradėjo eiti siuntiniai. Andrius sakė, jog kartais atgabendavo ištisas dėžes su bylomis. Dalis sargybinių išvyko. Juos

pakeitė nauji. Labai norėjau, kad Kreckis išvyktų. Man pakyrėjo nuolat baimintis, kad jis ką nors į mane mes. Bet jis pasiliko. Pastebėjau, kad jiedu su Andriumi kartais pasišneka. Vieną dieną, kaiėjau kapoti malkų, atvažiavo keli sunkvežimiai su kariškiais. Nebuvau jų mačiusi. Jie vilkėjo kitokių spalvų uniformas, o vaikščiojo kažkaip įsitempę.

Kadangi buvau priversta nupiešti vadą, tai paskui jau piešdavau viską, ką matydavau ar jausdavau. Vieni mano piešiniai, panašiai kaip Munko, buvo sklidini skausmo, o kituose buvo justu ilgesingas laukimas. Bet visi buvo gana tikslūs ir tikroviški ir, be abejonės, būtų buvę palaikyti antisovietiniais. Prieš naktį vis perskaitydavau po pusę puslapio „Dombio ir sūnaus“. Sunkiai vargdavau prie kiekvieno žodžio. Ir nuolat prašydavau mamos man išversti.

– Tai senovinė, labai taisyklinga rusų kalba, – tikino mama. – Jei išmoksi kalbėti taip, kaip šioje knygoje, atrodysi lyg kokia mokslininkė.

Andrius dažnai laukdavo manęs eilėje prie davinio. Per dieną stengdavausi kapoti kuo smarkiau, vildamasi, kad laikas greičiau bėgs. Vakaraus sniegu prausdavausi veidą. Stengiausi išsivalyti dantis ir išsišukuoti susivėlusius plaukus.

– Na, tai kiek jau puslapių spėjai surūkyti? – vieną vakarą sau už nugaros išgirdau pašnibždom tariamus žodžius.

– Beveik dešimt, – atsakiau per petį.

– Tai turbūt jau beveik laisvai kalbi rusiškai, – paerzino jis, peštelėdamas mano kepurę.

– *Perestanj*, – šyptelėjusi pasakiau.

– Liautis? O, labai gerai! Vadinasi, tikrai būsi šio to išmokusi. O šitą žodį ar žinai: *krasivaja*?

Apsisukau.

- Ir ką gi tai reiškia?
- Gausi sužinoti, – atsakė Andrius.
- Gerai, – linktelėjau. – Sužinosiu!
- Bet neklausk mamos, – paliepė jis. – Prižadi?
- Gerai, – sutikau. – Dar pakartok.
- Krasivaja. Žinok, tikrai turi pati išsiaiškinti, ką jis reiškia.
- Išsiaiškinsiu.
- Pažiūrėsim, – nusišypsojo jis ir patraukė savais keliais.

Buvo pirmoji pavasario diena. Andrius laukė manęs eilėje prie davinio.

– Vakar vakare įveikiau du puslapius, visai savarankiškai, – pasigyriau, imdama man skirtą duonos gabalėlį.

Bet Andrius nė nešyptelėjo.

– Lina, – ištarė jis ir paėmė mane už parankės.

– Ką?

– Ne čia.

Mudu paėjom tolėliau nuo davinio laukiančiųjų eilės. Andrius vis dar nieko nesakė. Jis švelniai nuvedė mane už artimiausios trobelės.

– Kas yra? – nekantravau.

Jis dirstelėjo sau per petį.

– Kas nutiko?

– Jie rengiasi perkelti žmones, – sušnibždėjo jis.

– NKVD?

– Taip.

– O kur? – paklausiau.

– Dar nežinau. – Šviesa, spindėjusi jo akyse vos prieš keletą dienų, užgeso.

– O kodėl jie nori perkelti žmones? Iš kur tu sužinojai?
– Lina, – teištare jis, vis dar tvirtai laikydamas mane už pa-
rankės. Jo veido išraiška mane gąsdino.

– Kas yra?

Jis suspaudė man ranką.

– Tu esi tame sąrašė.

– Kokiam sąrašė?

– Žmonių, kuriuos rengiasi perkelti. Jonas ir tavo mama –
taip pat.

– Ar jie žino, kad buvau paėmusi bylą? – paklausiau. Jis pa-
purtė galvą. – Kas tau pasakė?

– Aš tik tiek ir težinau, – atsakė jis, nudurdamas akis į žemę
ir tvirtai spausdamas man ranką.

Pažvelgiau į mudviejų sunertas rankas.

– Andriau, – iš lėto pratariau, – o tu esi tame sąrašė?

Jis vėl pakėlė akis ir papurtė galvą.

Paleidau jo ranką ir paknopstom nukūriau pro apšepusias
trobeles. Mama! Turėjau kuo greičiau pranešti mamai. Kur jie
mus veš? Ar išveža dėl to, kad nepasirašėme? Kas dar yra tame
sąrašė?

– Nusiramink, Lina, – paprašė mama. – Kalbėk lėčiau.

– Jie mus perkelia! Andrius man sakė, – uždususi sunkiai
gaudžiau orą.

– Gal grįšim namo? – spėliojo Jonas.

– Gal! – šūktelėjo mama. – Arba važiuosim į kokią geresnę
vietą...

– Gal nukeliausim ten, kur tėtis? – vylėsi Jonas.

– Mama, mes juk nepasirašėm tų popierių. Tu nematei, koks
buvo Andriaus veidas, – pridūriau.

– O kur dabar Andrius? – pasidomėjo Jonas.

– Nežinau, – atsakiau. – Bet jo sąrašė nėra.

Mama išėjo iš trobelės ir patraukė ieškoti Andriaus ir ponios Rimienės. O aš nenustygdama leidausi žingsniuoti pirmyn atgal po trobelę.

Lentos gailiai girgždėjo nuo tėčio žingsnių.

– Švedija būtų geriausia, – tarė mama.

– Tai neįmanoma, – atrėmė tėtis. – Jiems lieka tik Vokietija.

– Turime jiems padėti, Kostai, – atsiduso mama.

– Mes ir padedame. Jie važiuos traukiniu į Lenkiją, o iš ten padėsime jiems pereiti per sieną į Vokietiją.

– O visi popieriai? – dar paklausė mama.

– Sutvarkyti.

– Man būtų ramiau, jeigu jie vyktų į Švediją, – neatlyžo mama.

– Tai neįmanoma. Tik į Vokietiją.

– Kas ten vyksta į Vokietiją? – riktėlėjau iš valgomojo.

Stojo tyla.

– Lina, nė nežinojau, kad tu čia, – pasakė mama, išeidama iš virtuvės.

– Ruošiu namų darbus.

– Vienas tavo tėčio kolega rengiasi keliauti į Vokietiją, – paaiškino mama.

– Grįšiu pietų, – tėtis pakštelėjo mamai į skruostą ir spruko lauk pro užpakalines duris.

Žinia apie rengiamą perkėlimą žaibo greičiu išplito po lagėrij. Žmonės lyg sukiršintos širšės siuvo iš vienos trobelės į kitą.

Sklido visokiausios spėlionės. Kas minutė išgirsdavome vis naujų versijų. Viena keitė kitą. Atsirado mačusių, kaip į lagerį atvyko papildomas NKVD dalinys. Dar kažkas tikino matęs grupę enkavėdistų, užtaisinėjančių šautuvus. Niekas nieko tikro nežinojo.

Juliuška atlapojo trobelės duris. Kažką pasakiusi Jonui, ji greitai išėjo.

– Ji ieško mamos, – paaiškino man Jonas.

– Ar ji ką nors žino? – paklausiau.

Į mūsų trobelę įpuolė panelė Grybaitė.

– Kur jūsų mama? – iškart paklausė ji.

– Išėjo ieškoti Andriaus ir ponios Rimienės, – atsakiau.

– Ponia Rimienė pas mus. Atsivesk mamą plikio trobelėn.

Mudu likome laukti. Nesumojau, ko griebtis. Gal krautis daiktus į lagaminą? Ar tikrai mes išvykstam? O gal Jonas teisus? Gal iš tiesų važiuosim namo? Juk popierių nepasirašėme. Vis dėlto niekaip negalėjau atsikratyti man prieš akis tolydžio išskylančio susirūpinusio Andriaus veido, kai jis pranešė man, kad esame sąrašė. Iš kur jis sužinojo, kad jame esame? Ir iš kur žinojo, kad jo paties ten nėra?

Grįžo mama. Plikio trobelėje žmonių buvo sausakimša lyg silkių. Kai įžengėm vidun, kilo dar didesnis triukšmas.

– Šššš, – ėmė tildyti visus žmogus su laikrodžiu. – Malonėkit visi susėsti. Paklauskim, ką pasakys Elena.

– Tai tiesa, – patvirtino mama. – Yra toks sąrašas ir įsakymas dalį žmonių perkelti.

– O kaip Andrius apie tai sužinojo? – paklausė Jonas.

– Ponia Arvydienė kai ką nugirdo, – mama nudelbė akis. – Tiksliai nežinau, iš kur. Aš esu tame sąrašė. Mano vaikai – taip

pat. Ponia Rimienė irgi į ją įtraukta. Panelė Grybaitė, jūsų sąrašė nėra. Tai ir viskas, ką aš žinau.

Žmonės vienas per kitą suskato klausinėti, ar jie yra sąrašė.

– Liaukitės kvaksėjė! Juk ji pasakė, kad daugiau nieko nežino, – sudraudė juos plikis.

– Įdomu, – nutęsė ponas su laikrodžiu. – Panelė Grybaitė į sąrašą neįtraukta. O ji juk nepasirašė. Vadinasi, tai ne vien tiems, kas nesutinka pasirašyti.

– Dėl Dievo meilės, – sudejavo panelė Grybaitė, – nepalikite manęs čia!

– Nustokit aimanavusi! Mes gi dar nieko tikro nežinom, kas dedasi, – atšovė plikis.

Kaip įmanydama mėginau susigaudyti. Pagal ką gi jie sprendžia, ką perkelti, o ko – ne? Tačiau neradau jokio dėsningumo. Regis, Stalino keliamos visuotinės baimės pagrindas buvo nuolatinė ir visiška nežinomybė.

– Turime būti pasirengę, – ištarė ponas Lukas, sukdamas savo laikrodį. – Prisiminkim, kaip keliavom čionai. O dabar juk esam kur kas labiau nusilpę. Jei teks ir vėl atlaikyti tokią kelionę, turime būti pasirengę.

– Negi manot, kad mus vėl sukiš į gyvulinius vagonus? – žioptelėjo ponia Rimienė. Per minią nuvilnijo aimanos.

Bet kaipgi mums pasirengti? Maisto niekas nebeturėjome. Buvome išbadėję, vos bepavilkome kojas. Beveik viską, ką buvome pasiėmę vertingo, išpardavėme.

– Jei tai tiesa, ir aš turėsiu likti čia, pasirašysiu tuos popierius, – garsiai pareiškė panelė Grybaitė.

– Ne! Kaip jūs galite! – sušukau.

– Liaukitės, – sudraudė ją ponia Rimienė. – Gal jums galvoje maišosi?

– Niekas man nesimaišo, – rydama ašaras, atšovė panelė Grybaitė. – Jei judvi su Elena išvažiuosit, liksiu beveik viena. Jei pasirašysiu, jie leis man mokyti stovyklos vaikus. Tegu ir prastokai kalbu rusiškai, mokytojauti galiu. O jei liksiu viena, man reikės kaip nors nusigauti į miestelį. Tai bus įmanoma tik tada, jei pasirašysiu. Tokiu būdu galėsiu ir toliau rašyti laiškus už mus visus. Privalau tai padaryti.

– Kol kas dar nieko nespėjusim, gerai? – ištarė mama, plekšnodama panelei Grybaitei per ranką.

– Gal dar visa tai – klaida, – nutęsė ponja Rimienė.

Mama nudelbė žemėn akis ir užsimerkė.